



FINANSTILSYNET
THE FINANCIAL SUPERVISORY
AUTHORITY OF NORWAY

12/185-36

Finansdepartementet
Postboks 8008 Dep
0030 OSLO

VÅR REFERANSE
12/1176

DERES REFERANSE
12/185

DATO
4.11.2013

Fripoliser med investeringsvalg - spørsmål vedr. ikrafttredelse

Finanstilsynet viser til Finansdepartementets brev av 23. september 2013 der departementet ber om tilbakemelding på enkelte spørsmål knyttet til ikrafttredelse av lovvedtak 14. desember 2012 som åpner for at fripoliseinnehavere kan velge å forvalte sine fripoliser med investeringsvalg.

1. Innledning

Problemstillingene som tas opp i Finansdepartementets brev er:

1. Hvordan forsikringsmessig risiko vil bli håndtert for fripoliser med investeringsvalg, og hvilke konsekvenser det vil ha for hhv. livsforsikringsselskap og forsikringskunde å konvertere fripoliser som ikke er ferdig oppreservert på konverteringstidspunktet.

Hvordan underreservering av fripoliser med investeringsvalg bør håndteres, herunder om fripoliseinnehaver kan og bør kompenseres dersom fripolisen ikke er ferdig oppreservert på konverteringstidspunktet.

2. Om det er behov for å fastsette nærmere regler for å sikre en jevnere utbetaling av alderspensjonsytelser for fripoliser, og tjenstepensjonsforsikringer iht. lovforslag om nytt kollektivt pensjonsprodukt, som forvaltes med investeringsvalg i utbetalingsperioden, herunder utarbeide utkast til forskriftsbestemmelser dersom et behov for nærmere regler foreligger.
3. Om det er behov for å fastsette nærmere regler om pensjonsinnretningenes informasjons- og rådgivningsplikt overfor fripoliseinnehaver, herunder utarbeide utkast til forskriftsbestemmelser dersom et behov for nærmere regler foreligger.

Punktene omtales nedenfor. Finansdepartementet ba om Finanstilsynets tilbakemelding innen torsdag 17. oktober 2013. Fristen er senere utsatt.

FINANSTILSYNET
Revierstredet 3
Postboks 1187 Sentrum
0107 Oslo

Telefon 22 93 98 00
Telefaks 22 63 02 26

post@finansilsynet.no
www.finanstilsynet.no

Saksbehandler
Lene Tofte Dønvold
Dir. tlf. 22 93 98 06

2. Forsikringsmessig risiko

2.1 Hvordan forsikringsmessig risiko vil bli håndtert for fripoliser med investeringsvalg

Håndteringen av forsikringsmessig risiko for fripoliser med investeringsvalg er ikke omtalt direkte i forarbeidene som ligger til grunn for lovvedtaket. I NOU 2012: 3 Fripoliser og kapitalkrav avsnitt 5.5.1 presiseres imidlertid følgende:

"At forvaltningsordningen for midler knyttet til alderspensjonen endres, er imidlertid ikke til hinder for at fripolisen for øvrig videreføres som en kontrakt uten vesentlige endringer i rettsforholdet og pensjonsrettighetene etter fripolisen. Alderspensjon beholdes med de justeringer som følger av en overgang til fripolise med investeringsvalg. Den nye forvaltningsordningen innebærer således ikke at den del av fripolisen som knytter seg til alderspensjon «konverteres» til et slags innskuddskapitalbevis. De forsikringsmessige risikoforhold som gjelder dødelighets-, overlevelses- og uførerisiko, videreføres og forutsetningen er at de rettigheter som gjelder disse risikoforhold er fullt betalte rettigheter."

I spesialmerknadene til lovutkastet § 4-7a annet ledd første punktum fremgår følgende:

"Ved overgangen til fripolise med investeringsportefølje, blir pensjonsinnretningen derfor avlastet for risikoen for rentegarantien knyttet til alderspensjon. En fripolise med investeringsvalg innebærer likevel ikke andre endringer i forsikringsforholdets beregningsgrunnlag. Pensjonsinnretningen beholder således biometrisk risiko også knyttet til alderspensjonen. Dette betyr blant annet at avtalt utbetalingsperiode beholdes."

Det følger av foretakspensjonsloven § 4-7a fjerde ledd at årlig alderspensjon skal beregnes med utgangspunkt i investeringsporteføljens verdi på uttakstidspunktet. I spesialmerknadene til lovbestemmelsen fremgår det at midlene, når fripolisen kommer til utbetaling, normalt skal undergis alminnelig forvaltning i kollektivporteføljen. Ved beregningen skal det legges til grunn forventet levetid etter beregningsgrunnlaget for fripolisen samt at alminnelig forvaltning minst må sikre at investeringsporteføljen ikke reduseres i verdi (nullgaranti).

For forsikringer med opplevelsesrisiko finner det sted en omfordeling av midler mellom forsikringstakere som lever lenge og de som dør tidlig (såkalt dødelighetsarv). Også for fripoliser med investeringsvalg må det årlig tilføres dødelighetsarv i samsvar med det til enhver tid gjeldende forsikringstekniske beregningsgrunnlaget. Beregnet dødelighetsarv skal fra 1. januar 2014 fastsettes etter det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget K2013. Beregnet dødelighetsarv etter K2013 er lavere enn beregnet dødelighetsarv etter nåværende dødelighetsgrunnlag K2005 for alle aldersgrupper. Beregnet dødelighetsarv skal tilføres fripolisens investeringsportefølje i både opptjeningstiden og utbetalingstiden.

Som følge av bortfall av rentegarantien vil verdien av investeringsporteføljen kunne avvike fra verdien av premiereserven for fripoliser med kontraktsfaste ytelser. Det følger av aktuarielle prinsipper og dødelighetsgrunnlagets formelverk at dødelighetsarv beregnes med utgangspunkt i investeringsporteføljens verdi til enhver tid. Svingninger i verdien av investeringsporteføljen gjennom et kalenderår tilsier at dødelighetsarv beregnes månedlig. Tilført dødelighetsarv utsettes dermed for investeringsrisiko og det oppstår et visst samspill mellom biometrisk risiko og avkastningsrisiko.

Faktisk dødelighetsarv utgjør verdien av investeringsporteføljene til forsikrede som dør i løpet av året, og i dette tilfellet månedlig. Dersom beregnet dødelighetsarv er høyere enn den faktiske dødelighetsarven, oppstår et negativt risikoresultat. (De forsikrede får tilført midler basert på

beregnet dødelighet som er større enn de midler som frigjøres i pensjonsinnretningen ut fra faktisk dødelighet.)

Håndtering av negativt risikoresultat reguleres i forsikringsvirksomhetsloven kapittel 9. For ordinære fripoliser som forvaltes i kollektivporteføljen, kan negativt risikoresultatet dekket ved fradrag i overskudd på avkastningsresultatet tilordnet kontrakten, jf. lovens § 9-12 annet ledd. Fradraget for kontraktens andel av negativt risikoresultat gjøres før eventuell overskuddsdeling mellom fripoliseinnehaveren og pensjonsinnretningen. Dersom kontrakten ikke tilordnes overskudd på avkastningsresultatet som er tilstrekkelig til å dekke negativt risikoresultat, skal det resterende dekket av pensjonsinnretningen. Ved uttak av alderspensjon skal midlene knyttet til fripoliser med investeringsportefølje som hovedregel overføres til alminnelig forvaltning i kollektivporteføljen. Finanstilsynet legger til grunn at negative risikoresultater i *utbetalingstiden* vil dekket av avkastningen tilordnet kontrakten i samsvar med lovens § 9-12 eller av pensjonsinnretningen.

Det følger av forsikringsvirksomhetsloven § 9-13 annet ledd at negativt risikoresultat for fripoliser og pensjonskapitalbevis med investeringsvalg kan dekket ved fradrag i avkastning tilordnet kontrakten eller i verdien av investeringsporteføljen tilordnet kontrakten. I forarbeidene¹ til forsikringsvirksomhetsloven fremgår det at bestemmelsen retter seg mot fripoliser fra pensjonsordninger med engangsbetalt foretakspensjon med kollektivt eller individuelt investeringsvalg samt andre fripoliser med investeringsvalg utstedt under kollektivordninger.

Ordlyden i lovens § 9-13 annet ledd tilsier at også fripoliser med investeringsporteføljer etter foretakspensjonsloven §§ 4-7a og 4-7b omfattes. Konsekvensene av bestemmelsen i lovens § 9-13 annet ledd er at biometrisk risiko overføres fra pensjonsinnretningen til fripoliseinnehaveren, idet bestemmelsen i praksis medfører at fripoliser med investeringsvalg tilføres faktisk dødelighetsarv. Forarbeidenes uttalelser om at pensjonsinnretningen skal beholde biometrisk risiko er således ikke samsvarende med prinsippene i forsikringsvirksomhetsloven § 9-13 annet ledd. Finanstilsynet kan imidlertid vanskelig se at pensjonsinnretningene kan pålegges å dekke negativt risikoresultat, uten at det finner sted en lovendring.

Dersom risikoresultatet er positivt skal overskudd tilføres fripolisens investeringsportefølje etter eventuell avsetning til risikoutjevningfond i samsvar med forsikringsvirksomhetsloven § 9-10 tredje ledd. Adgangen til å avsette til risikoutjevningfond vil medføre at risikoen for negativt risikoresultat kan utjevnes noe over tid.

For fripoliser med investeringsvalg bør prinsippet om videreføring av biometrisk risiko - slik dette er kommet til uttrykk i forarbeidene - innebære at opptjent ytelse på tidspunktet for overgang til investeringsvalg bli den samme dersom investeringsporteføljen oppnår en netto² avkastning tilsvarende den beregningsrente som lå til grunn for kontrakten. Adgangen til å dekke negative risikoresultater ved fradrag i verdien av investeringsporteføljen, medfører imidlertid risiko for reduksjon av ytelsen, selv om nettoavkastningen på investeringsporteføljen tilsvarer beregningsrenten.

¹ NOU 2001: 24 side 118 flg. og side 148, Ot.prp. nr. 74 (2003-2004) side 90

² Etter fradrag for premie for administrasjon og forvaltning utover det som dekket i verdien av tidligere administrasjonsreserve

Finanstilsynet vil for øvrig også peke på at pensjonsutbetalingen vil kunne reduseres ytterligere som følge av eventuelle fremtidige endringer i det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget. Selv om sannsynligheten for fremtidige endringer i beregningsgrunnlaget er mindre etter innføringen av det dynamiske dødelighetsgrunnlaget K2013, kan en fremtidig endring ikke utelukkes. Pensjonsinnretningen vil i et slikt tilfelle ikke være forpliktet til å styrke investeringsporteføljens verdi (foreta oppreservering), med mindre beregningsgrunnlaget endres etter at investeringsporteføljen er overført til alminnelig forvaltning i kollektivporteføljen. Det vises til at en plikt og et eventuelt pålegg om oppreservering er knyttet til etterlevelse av minstekravet til avsetninger til premiereserve for kontraktsfaste forpliktelser etter forsikringsvirksomhetsloven § 9-16.

Ved endringer i beregningsgrunnlaget som følge av nedgang i dødelighet, vil den engangspremien som kreves når investeringsporteføljen overføres til alminnelig forvaltning øke, og fripoliseinnehaver vil dermed få en lavere sikret ytelse. Tilført dødelighetsarv vil etter endring av beregningsgrunnlaget beregnes etter det nye grunnlaget og være lavere. Risikoen for negative risikoresultater i tiden fremover vil være redusert. Et tilleggsmoment i denne sammenheng er at engangspremien vil øke ytterligere dersom pensjonsinnretningen setter rentegarantien til null, med det resultat at sikret ytelse reduseres.

Ovennevnte viser at utstedelser av fripoliser med investeringsvalg i noen grad vil innebære at biometrisk risiko overføres fra pensjonsinnretningen til fripoliseinnehaver.

2.2 Konsekvenser for livsforsikringsselskap og forsikringskunde ved å konvertere fripoliser som ikke er ferdig oppresvert på konverteringstidspunktet

Dersom fripoliser med investeringsvalg ikke er oppresvert til K2013 på konverteringstidspunktet, innebærer dette at kontraktene har en premiereserve som etter forsikringstekniske beregninger tilsvarer en lavere ytelse enn opptjent ytelse etter pensjonsplanen.

For å sikre den ytelsen som var opptjent på konverteringstidspunktet, må fripoliseinnehaveren oppnå en avkastning på investeringsporteføljen som minst er tilstrekkelig til å dekke gjenstående oppreserveringsbehov og beregningsgrunnlagets pris for administrasjon og forvaltning utover det som kan dekkes av administrasjonsreserven, i tillegg til en avkastning i perioden frem til pensjonsalder som tilsvarer kontraktens beregningsrente³.

Gjennomsnittlig oppreserveringsbehov for fripoliser ligger på 10 prosent av premiereserven. For de enkelte kontrakter kan oppreserveringsbehovet imidlertid variere fra 2 til ca. 20 prosent. For fripoliseinnehavere som har hatt høy lønn og lang opptjeningsstid kan reserven ha en verdi på 1 million kroner på konverteringstidspunktet. Oppreserveringsbehovet for denne kontrakten kan typisk være 20 000 kroner. For en ung person kan reserven ha en verdi på 100 000 kroner slik at oppreserveringsbehovet utgjør 20 000 kroner. Det antas imidlertid at 40 prosent av det samlede oppreserveringsbehovet vil være dekket 1. januar 2014.

Dersom fripoliser med investeringsvalg ikke oppreserveres til K2013 før konvertering, blir pensjonsinnretningen avlastet for biometrisk risiko tilsvarende det gjenstående oppreserveringsbehovet. Som følge av at det er åpnet for at fripoliseinnehaver uansett skal dekke

³ Gitt positive risikoresultater og uendret beregningsgrunnlag jf. punkt 2.1

inntil 80 prosent av oppreserveringsbehovet med avkastning tilordnet kontrakten, vil den reelle avlastningen for pensjonsinnretningen utgjøre den gjenstående delen av egenkapitalbidraget på minst 20 prosent samt den underliggende risikoen for at avkastningen ikke er tilstrekkelig til å dekke kontraktens oppreserveringsbehov.

2.3 *Finanstilsynets vurdering av hvordan underreservering av fripoliser med investeringsvalg bør håndteres, herunder om fripoliseinnehaver kan og bør kompenseres dersom fripolisen ikke er ferdig oppresvert på konverteringstidspunktet.*

Det følger av foretakspensjonsloven § 2-3 første ledd at ytelser opptjent etter pensjonsplanen er garantert av pensjonsinnretningen. I prinsippet er derfor størrelsen av tilordnet premiereserve uten betydning for rett til pensjonsytelsene og de enkelte medlemmers rettigheter i forhold til pensjonsinnretningen. Ved utstedelse av ordinær fripolise vil imidlertid størrelsen av premiereserven tilordnet et medlem få betydning for fremtidig tilordning av avkastning samt for fripolisens flytteverdi.

Etter foretakspensjonsloven § 4-7 første ledd skal pensjonsinnretningen sørge for at det utstedes fripolise som sikrer medlemmet rett til opptjent pensjon og tilhørende premiereserve. Det er lagt til grunn at den premiereserve som skal knyttes til fripolisen skal tilsvare den premiereserve som er tilordnet medlemmet etter forsikringsvirksomhetsloven § 9-16 fjerde ledd på det tidspunktet fripolisen skal utstedes. Det følger av dette at premiereserven ved utstedelse av ordinære fripoliser under en opptrappingsplan skal tilsvare faktiske reserver.

For fripoliser tilknyttet egen investeringsportefølje er ytelsesgarantien i foretakspensjonsloven § 2-3 første ledd fraveket, jf. § 2-3 annet ledd nytt annet punktum. Ved utstedelse av fripolise med investeringsvalg etter foretakspensjonsloven § 4-7a eller ved en konvertering etter § 4-7b vil derfor størrelsen av premiereserven, i motsetning til det som er tilfellet for ordinære fripoliser, ha betydning for nivået på ytelsen. Når ytelsesgarantien er fraveket, innebærer en "underresvert" premiereserve i realiteten en nedskrivning av ytelsen (premiereserven er ikke tilstrekkelig til å dekke engangspremien for opptjent ytelse).

Dersom fripolisen oppreserveres fullt ut ved konvertering til investeringsvalg, vil investeringsporteføljen ha en startverdi som tilsvarer den forsikringstekniske nåverdien av den ytelse som var opptjent på konverteringstidspunktet.

Som nevnt under punkt 2.1, synes det ikke mulig innenfor gjeldende regelverk å isolere avkastningsrisikoen fra den biometriske risikoen knyttet til alderspensjon. Dersom konverteringen finner sted med fulle premiereserver, er imidlertid fripoliseinnehaverens risiko knyttet til biometrisk risiko mindre og således nærmere en målsetning om at pensjonsinnretningen beholder biometrisk risiko. Konvertering med full premiereserve vil også gjøre pensjonsinnretningens informasjons- og rådgivningsplikt mer håndterbar. Fra fripoliseinnehavers ståsted vil konsekvenser av et valg om konvertering være mer forståelig.

Et krav om konvertering med full premiereserve innebærer at pensjonsinnretningen må finansiere gjenstående oppreserveringsbehov på konverteringstidspunktet med pensjonsinnretningens egenkapital. Dette vil kunne være krevende og vil antakelig føre til at pensjonsinnretningene ikke tilbyr investeringsvalg før fripolisene er fullt oppresvert.

Hvor tyngende en slik plikt vil være, avhenger imidlertid av flere faktorer. Som nevnt over, antas det at 40 prosent av oppreserveringsbehovet er dekket ved inngangen til 2014 som følge av avsatt overskudd i foregående år. Dersom fripolisen ikke konverteres til investeringsvalg, vil pensjonsinnretningens bidrag til oppreserveringen utgjøre minimum 20 prosent av kontraktens samlede oppreserveringsbehov. Gjenstående oppreserveringsbehov utover ovennevnte vil således kunne ligge på et snitt rundt 4,2 prosent av kontraktens totale oppreserveringsbehov, hensyntatt det som allerede er tilført fra egenkapitalen. Det er antatt at overgang til investeringsvalg egner seg best for unge medlemmer som har mange år igjen av opptjeningstiden. Disse kontraktene vil ofte ha et høyt oppreserveringsbehov i prosent av premiereserven. Som følge av kort opptjeningstid og at lønnsnivået for unge medlemmer normalt er lavere enn for eldre medlemmer, vil premiereserven for unge medlemmer normalt være betydelig lavere enn premiereserven til medlemmer som har få år igjen til pensjonsalder.

En konvertering til faktiske reserver (og som aldri kan være lavere enn det nivå i opptrappingsplanen på fem år som pensjonsinnretningen skal være på), tillagt en kompensasjon tilsvarende gjenstående del av pensjonsinnretningens fastsatte minstebidrag, vil medføre en større grad av likebehandling mellom fripoliseinnehavere mht. finansieringen av kontraktens oppreserveringsbehov. Det vises her til at det er åpnet for at ordinære fripoliser skal dekke inntil 80 prosent av kontraktens oppreserveringsbehov med overskudd som ellers skulle vært benyttet til regulering. Hensynet til likebehandling kan tilsi at konvertering til investeringsvalg ikke bør medføre at fripoliseinnehaveren får finansiert en større del av oppreserveringsbehovet av pensjonsinnretningen enn det som er situasjonen for fripoliseinnehavere som ikke velger å konvertere. Gjennom opptrappingsplaner er også pensjonsinnretningen gitt utsatt frist til å oppfylle nytt avsetningskrav. Fripoliseinnehaverens valg om å konvertere til investeringsportefølje bør ikke gripe inn i retten til å følge en fastsatt opptrappingsplan. Fripoliseinnehaveren er gjennom foretakspensjonsloven gitt en mulighet til investeringsvalg som ikke foreligger i dag. Dette representerer i seg selv et gode forutsatt at pensjonsinnretningen oppfyller sine informasjons- og rådgivningsplikter.

Etter en samlet vurdering har Finanstilsynet falt ned på at fripoliser bør konverteres til investeringsvalg med fulle premiereserver etter K2013. Finanstilsynet har i denne sammenheng vektlagt at premiereserven skal tilsvare den forsikringstekniske verdien av ytelsen som er garantert før konvertering finner sted. Finanstilsynet har også vektlagt at konvertering med fulle reserver vil gjøre pensjonsinnretningens informasjons- og rådgivningsplikt mer håndterbar og at produktet blir lettere å forstå for fripoliseinnehaveren. Finanstilsynet presiserer at en slik løsning ikke gir fripoliseinnehaver en rett til å få konvertert til fulle reserver ved å kreve pensjonsinnretningens umiddelbare oppreservering. Når foretakspensjonsloven §§ 4-7a og 4-7b trer i kraft vil pensjonsinnretningen stå fritt til å velge når den skal tilby produktet fripoliser med investeringsvalg. Finanstilsynet legger til grunn at pensjonsinnretningen kan bestemme at fripoliser med investeringsvalg kun tilbys kontrakter som er fullt oppresvert slik at det finner sted en gradvis innfasing av produktet etter hvert som de enkelte kontrakter fullfører oppreserveringen. Pensjonsinnretningen må også kunne velge å oppreservere med egne midler. Pensjonsinnretningen må i alle tilfeller påse at den opptrer innenfor rammen av forsikringsavtaleloven § 12-12.

Finanstilsynet legger til grunn at Finansdepartementet kan fastsette ikrafttredelsestidspunkt og overgangsregler som medfører at konvertering ikke kan skje før fripolisen er fullt oppresvert.

3. Utbetalingsprofil for fripoliser med investeringsvalg i utbetalingsperioden

Finansdepartementet ber Finanstilsynet vurdere om det er behov for å fastsette forskrift (med hjemmel i foretakspensjonsloven § 4-7 a fjerde ledd siste punktum) som regulerer beregning og utbetaling av årlig pensjon fra fripoliser med investeringsvalg i utbetalingsperioden.

Departementet viser til at de samme problemstillinger inngår i forslaget til ny "tjenstepensjonslov" § 5-4 (Individuell investeringsportefølje) fjerde ledd, jf. Banklovkommisjonens lovutkast § 5-5 fjerde ledd, hvor det er en forskriftshjemmel med tilsvarende innhold som i foretakspensjonsloven.

Behovet for forskriftsbestemmelser synes å være begrunnet ut fra en målsetning om å sikre en noenlunde jevn utbetaling av alderspensjonsytelser, fremfor lave ytelser i begynnelsen av utbetalingsperioden og økende ytelser jo eldre fripoliseinnehaveren blir. Det vises her til de brev og høringsuttalelser som har blitt sendt fra Finans Norge om denne problemstillingen. Finanstilsynet har merket seg at innspillene fra næringen i stor grad tar utgangspunkt i en situasjon med investeringsvalg i oppsparingsperioden og "tradisjonell fripolise" med rentegaranti i kollektivporteføljen i utbetalingsperioden. For det tilfelle at pensjonsbeholdningen sikres med en rentegaranti med lav beregningsrente, eksempelvis null prosent, så vil pensjonsytelsene kunne øke svært mye gjennom utbetalingsperioden som følge av at årlig avkastning (overskudd over null prosent) skal benyttes til oppskrivning av ytelsen. Pensjonsinnretningene kan imidlertid sikre ytelsene med en beregningsrente på inntil 2,5 prosent. I et slikt tilfelle skal årlig avkastning utover 2,5 prosent benyttes til oppskrivning av ytelsen. Ettersom utbetalingsprofil ved alminnelig forvaltning i kollektivporteføljen i utbetalingsperioden faller utenfor oppdraget, går ikke Finanstilsynet nærmere inn på denne problemstillingen. I det følgende redegjøres det derfor nærmere for situasjoner med investeringsvalg i utbetalingsperioden.

For det tilfelle at pensjonsavtalen er inngått med livsvarige alderspensjonsytelser, og dermed livsvarige ytelser også for den fripolisen som utstedes ved avsluttet arbeidsforhold, vil krav om livsvarige ytelser også gjøres gjeldende for fripoliser med investeringsvalg i utbetalingsperioden.

Det følger av tjenstepensjonsloven § 5-4 fjerde ledd at pensjonsinnretningene fastsetter pensjonsytelsen ut fra investeringsporteføljens verdi og forventet gjenstående levetid ved hver utbetaling. I investeringsporteføljens verdi ligger også beregnet dødelighetsarv gjennom året tillagt et eventuelt positivt risikoresultat. I foretakspensjonsloven § 4-7a (Fripolise med investeringsvalg) fjerde ledd, heter det at "[h]vis fripolisen fortsatt skal forvaltes som egen investeringsportefølje, skal årlig alderspensjon beregnes ut fra investeringsporteføljens verdi ved hver utbetaling". Videre sies at det kan gis nærmere regler om beregning og utbetaling av årlig alderspensjon fra fripolisen i forskrift.

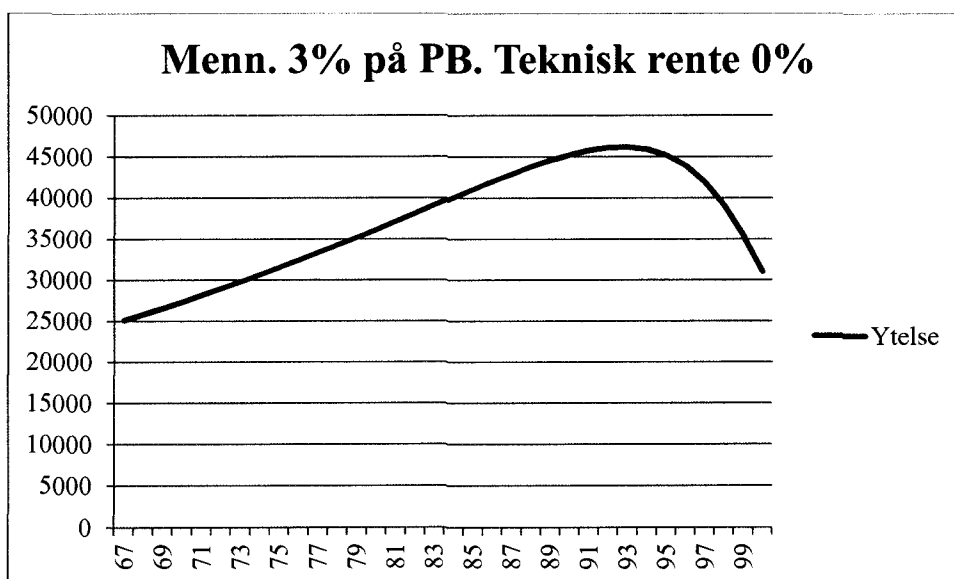
Finanstilsynet har gjort beregninger ut fra antagelser om avkastning på pensjonsbeholdningen i utbetalingsperioden på 3 prosent, se figurene nedenfor. Beregningene tar utgangspunkt i dødelighetsgrunnlaget K2013, og er gjort for både menn og kvinner. Det er ved beregningene tatt utgangspunkt i investeringsporteføljens verdi ved hver utbetaling og deretter dividert med engangspremien etter K2013 ut fra antagelser om beregningsrente på hhv. 0, 2,5 og 3 prosent, i det følgende kalt "teknisk rente" ettersom dette ikke er å regne som en rentegaranti i tradisjonell forstand. Desto høyere rentesatsen settes, jo større del av pensjonsbeholdningen kommer til utbetaling tidlig i utbetalingsperioden. Pensjonsbeholdningen ved pensjonsalder er for

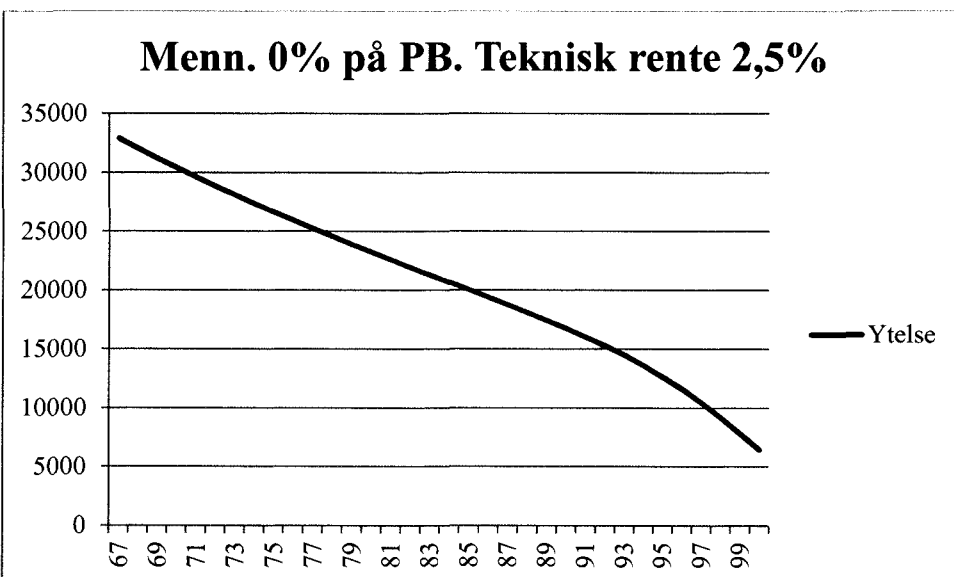
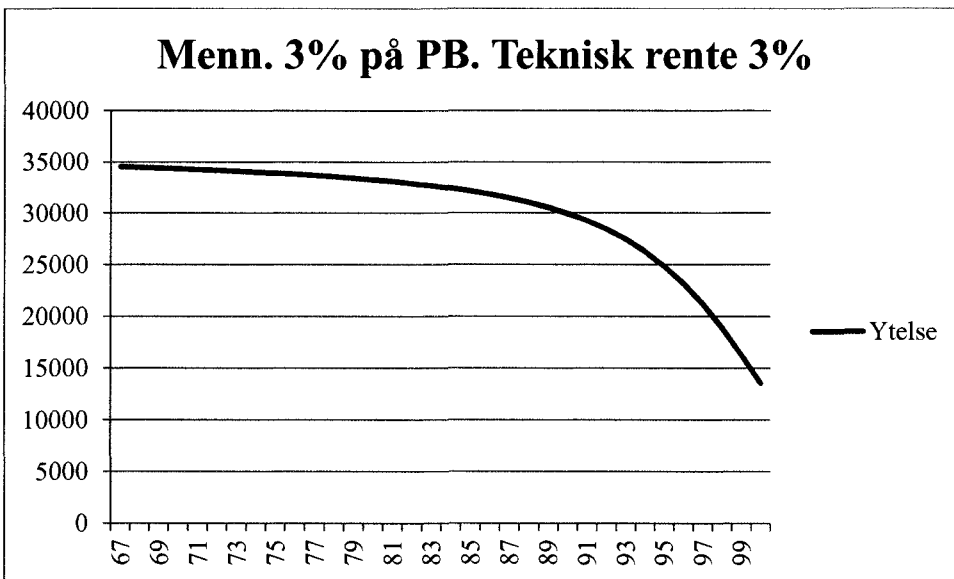
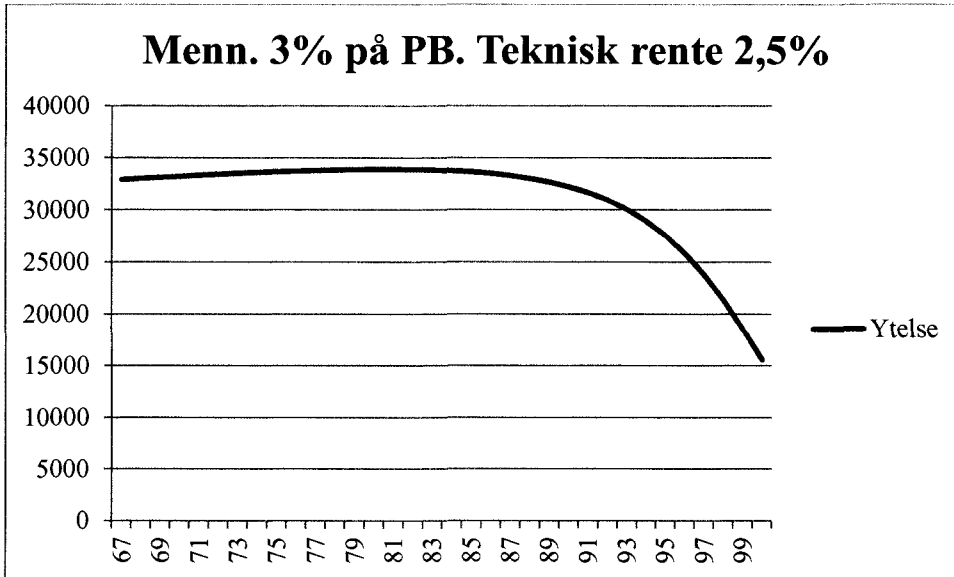
illustrasjonsformål satt til kr 500 000. Den horisontale aksene er alder, og den vertikale aksene er årlig pensjonsytelse. Finanstilsynet har gjort beregninger ut fra avkastningsantagelser på pensjonsbeholdningen på 0, 1, 2, 3, 4 og 5 prosent basert på teknisk rente på hhv. 0, 2,5 og 3 prosent. Nedenfor følger figurer som viser utbetalingsprofiler ved avkastning på 3 prosent for hhv. menn og kvinner. I tillegg følger utbetalingsprofiler ut fra avkastning på 0 prosent og teknisk rente på 2,5 prosent.

For å sikre at utbetalingsprofilen ikke medfører sterkt økende pensjonsutbetalinger jo eldre fripoliseinnehaveren blir, bør det legges inn en teknisk rente som etter Finanstilsynets vurdering bør settes høyere enn null. For å sikre en reell livsvarig ytelse er det samtidig viktig at den tekniske renten ikke settes for høyt. En høy teknisk rente vil medføre at det utbetales en for stor del av pensjonsbeholdningen tidlig i utbetalingsperioden. Dette kan medføre at pensjonsutbetalingen blir svært lav etter noen år og dermed uthule forutsetningen om at ytelsen skal være livsvarig. Dersom en stor del av pensjonsbeholdningen tas ut for tidlig, vil dette også kunne påvirke risikoresultatet negativt.

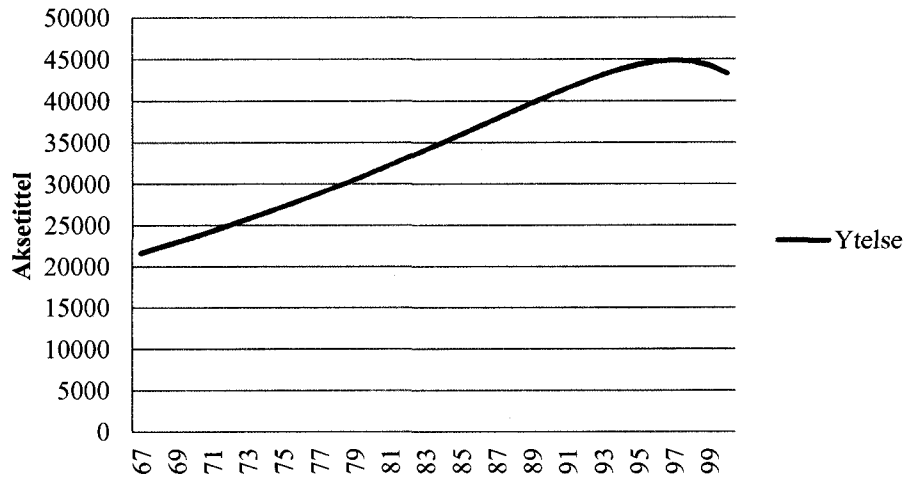
De utbetalingsprofiler som fremkommer nedenfor kan tilsi at den tekniske renten settes til 2,5 prosent. Dersom det legges til grunn at faktisk avkastning på investeringsporteføljen utgjør 3 prosent, vil pensjonsutbetalingen ligge på samme nivå en lang periode for deretter å avta. Samtidig vil dødelighetsarven ha et forløp som i all hovedsak sammenfaller med tradisjonelle fripoliser.

Finanstilsynet ser det videre som viktig at den tekniske renten er den samme for alle kontrakter. Dersom det åpnes for at pensjonsinnretningen og fripoliseinnehaveren kan avtale utbetalingsprofil på individuelt grunnlag, vil dette kunne gi uheldige seleksjonseffekter ved at fripoliseinnehavere som har dårlig helse velger en utbetalingsprofil med høye pensjonsbeløp tidlig i utbetalingsperioden.

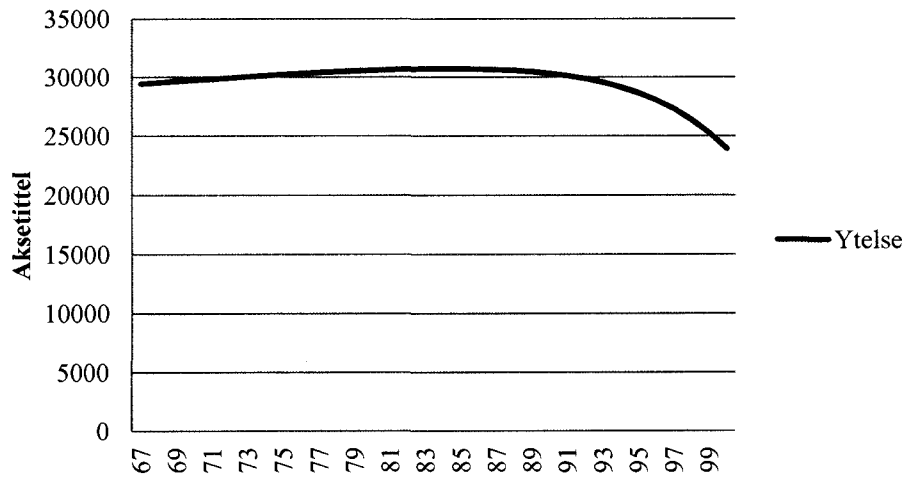




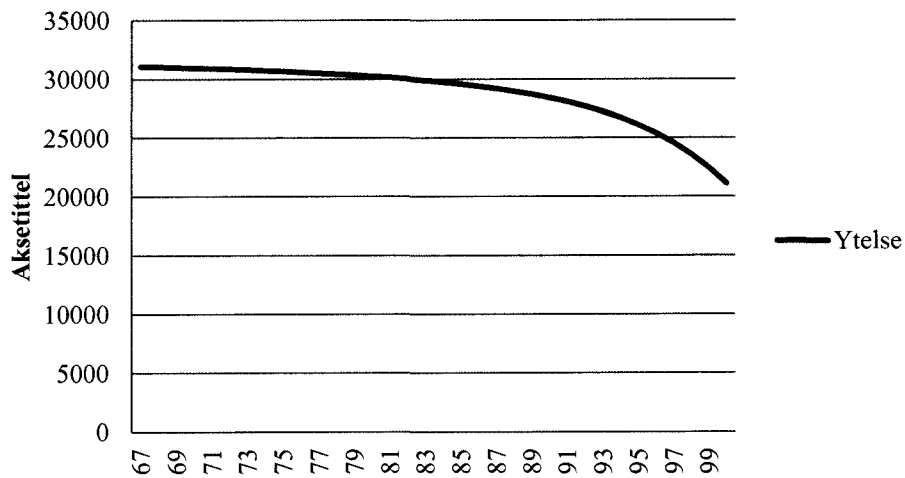
Kvinner. 3% på PB. Teknisk rente 0%

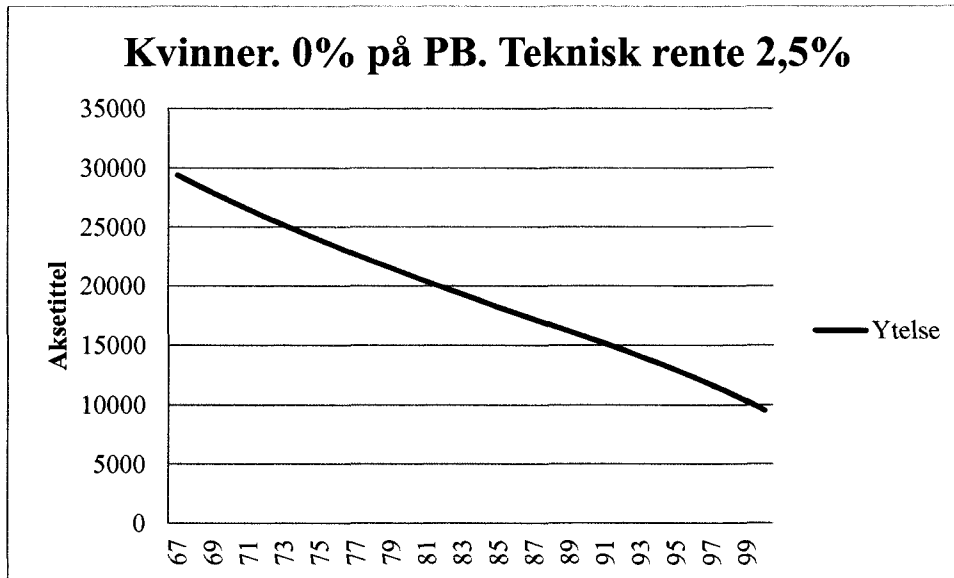


Kvinner. 3% på PB. Teknisk rente 2,5%



Kvinner. 3% på PB. Teknisk rente 3%





Finanstilsynet har her illustrert en metode som kan gi en bedre profil på utbetalingene for kontrakter med investeringsvalg i utbetalingsperioden. Tilsynet finner det hensiktsmessig å avvente Finansdepartementets vurdering av en slik modell, og foreslår derfor ingen forskriftsregulering av dette nå.

4. Informasjon og rådgivning

4.1 Innledning

Finansdepartementet ber Finanstilsynet vurdere om det er behov for å gi nærmere regler om den informasjons- og rådgivningsplikt som foretakspensjonsloven § 4-7a femte og sjette ledd fastsetter og eventuelt utarbeide forskriftsbestemmelser.

Finanstilsynets vurdering er at lovens § 4-7a femte og sjette ledd dekker pensjonsinnretningenes informasjons- og rådgivningsplikt på en god måte slik at behov for utfyllende forskrifter er begrenset. Finanstilsynet ser imidlertid at det vil være utfordrende for pensjonsinnretningene å informere om konsekvensene av et valg om konvertering på en måte som er forståelig for fripoliseinnehaveren.

Finanstilsynet antar at konsekvensene best kan kommuniseres gjennom bruk av eksempler som viser hvordan pensjonsytelsen påvirkes av ulike sett av forutsetninger om avkastning, vederlag, forsikringsrisiko og forvaltningsløsning på uttakstidspunktet. Bruk av eksempler vil gjøre det lettere for fripoliseinnehaver å forstå hvordan komponentene virker sammen og at det normalt ikke vil være tilstrekkelig å oppnå samme avkastning som en fripolise undergitt alminnelig forvaltning. Dette fordi fripoliseinnehaver selv må dekke vederlaget for administrasjon og forvaltning og i noen grad får overført biometrisk risiko, jf. nedenfor om dette.

Bruk av eksempler kan ikke utledes direkte av ordlyden i foretakspensjonsloven og Finanstilsynet foreslår derfor å fastsette krav om dette i forskrift, jf. vedlagte utkast til forskrift om endring i foretakspensjonsforskriften. Siden det her kan være en interessekonflikt mellom pensjonsinnretning og fripoliseinnehaver, er det viktig at reglene er klare og at opplysningene kan kontrolleres i ettertid.

Finanstilsynet foreslår at informasjonen skal utarbeides som generell produktinformasjon. Eksemplene skal være egnet til å illustrere betydningen av opplysningene som fremgår av lovens § 4-7a femte ledd, og må gjenspeile realistisk vederlagsnivå og hensynta en "risikopremie" knyttet til forsikringsrisiko. Finanstilsynet har nedenfor redegjort for betydningen av enkelte av komponentene som det skal tas høyde for i beregninger/eksempler på hvor stor avkastningen på investeringsporteføljen minst må være for å oppnå bestemte pensjonsytelser.

4.2 *Vederlag*

Ved utstedelse av ordinær fripolise skal det avsettes en administrasjonsreserve som skal dekke pensjonsinnretningens vederlag knyttet til administrasjon og forvaltning av forsikringskontrakten i både opptjeningstiden og utbetalingsperioden, jf. livsforsikringsforskriften § 5-2. Det er pensjonsinnretningens risiko at vederlaget for administrasjon og forvaltning har vært satt slik at det dekker de faktiske utgifter knyttet til fripolisen. Pensjonsinnretningen har ikke anledning til i etterkant å kreve ytterligere vederlag fra foretaket eller fripoliseinnehaveren. Vederlaget skal dessuten beregnes uten fortjenesteelement, jf. livsforsikringsforskriften § 5-2 annet ledd.

En overgang til forvaltning i egen investeringsportefølje vil derimot innebære at vederlag for administrasjon og forvaltning av fripolisen skal bæres av fripoliseinnehaveren. Pensjonsinnretningens vederlag dekkes ved belastning av investeringsporteføljen, hvor administrasjonsreserven inngår, jf. foretakspensjonsloven § 4-7a første ledd og § 4-7b første ledd. Pensjonsinnretningen må ha særskilte pristariffer for beregningen av vederlaget, jf. forsikringsvirksomhetsloven § 9-3 fjerde ledd. Premien kan beregnes med fortjenesteelement, og trekket fra investeringsporteføljen må være i samsvar med de til enhver tid gjeldende pristariffer.

Selv om administrasjonsreserven vil inngå i investeringsporteføljen, er det sannsynlig at administrasjonsreserven over tid ikke vil være tilstrekkelig til å dekke vederlaget som pensjonsinnretningen kan kreve. Forvaltning av investeringsporteføljer vil i praksis ofte være en dyrere forvaltningsform enn forvaltning i kollektivporteføljen, i tillegg til at pensjonsinnretningen kan ta et fortjenesteelement i vederlaget. Fripoliseinnehaveren vil da belastes for vederlag som ikke dekkes av administrasjonsavsetningen.

I og med at vederlaget vil kunne øke relativt mye for den enkelte fripoliseinnehaver og dermed redusere effekten av avkastningen, er det viktig at fripoliseinnehaver forstår hva dette innebærer. Finanstilsynet foreslår derfor at pensjonsinnretningen ikke bare skal sørge for skriftlig å opplyse fripoliseinnehaveren om *at* den har rett til vederlag som angitt, jf. § 4-7a femte ledd bokstav d) og opplyse om hvilke vilkår som gjelder for en fripolise som undergis alminnelig forvaltning, jf. § 4-7a femte ledd, men at fripoliseinnehaveren får seg forelagt eksempler som illustrerer størrelsen på det årlige vederlaget og hvilken avkastning som er nødvendig for å dekke blant annet dette, gitt bestemte ytelser som ønskes oppnådd ved starttidspunktet for pensjonsutbetalingen.

4.3 *Biometrisk risiko*

Som nevnt under punkt 2.1 siste avsnitt vil overgang til fripolise med investeringsvalg medføre at det i noe grad overføres biometrisk risiko fra pensjonsinnretningen til fripoliseinnehaver. Som nevnt foran, medfører adgangen til å dekke negative risikoresultater ved fradrag i avkastningen eller verdien av investeringsporteføljen, risiko for reduksjon av ytelsen selv om avkastningen på investeringsporteføljen tilsvarende beregningsrenten etter fradrag for pensjonsinnretningens vederlag for administrasjon og forvaltning. Tilføring av overskudd på risikoresultatet vil på den annen side ha motsatt effekt.

Ytelsen vil også kunne reduseres som følge av eventuelle fremtidige endringer i det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget, ved at engangspremien som kreves når investeringsporteføljen skal overføres til alminnelig forvaltning vil kunne være høyere. Engangspremien vil dessuten øke ytterligere dersom pensjonsinnretningen setter rentegarantien til null på pensjoneringstidspunktet.

Foretakspensjonslovens krav om at det skriftlig skal opplyses om at pensjonsytelsen bestemmes ut fra verdien av porteføljen på tidspunktet for uttak av pensjon og at det samtidig skal opplyses om hvilke vilkår som gjelder for en ordinær fripolise, vil langt på vei kunne ivareta informasjon om ovennevnte risikofaktorer. Finanstilsynet anser imidlertid at konsekvensene for ytelsen kommer bedre frem gjennom at det gis konkrete eksempler som illustrerer den risiko fripoliseinnehaveren har knyttet til negative risikoresultater og hvilken avkastning som er nødvendig for å dekke denne. I tillegg må det gis eksempler på hvordan engangspremien ved uttak påvirker pensjonsytelsen.

Finanstilsynet ser det også som viktig at pensjonsinnretningen opplyser fripoliseinnehaveren om den faktisk vil benytte adgangen etter forsikringsvirksomhetsloven § 9-13 annet ledd til å dekke fripolisens andel av negativt risikoresultat ved fradrag i årets avkastning eller i verdien av investeringsporteføljen tilordnet kontrakten. Finanstilsynet foreslår derfor at pensjonsinnretningen skal ha en særskilt plikt til skriftlig å opplyse fripoliseinnehaveren om pensjonsinnretningen vil benytte denne adgangen, jf. vedlagte utkast til forskrift om endring av foretakspensjonsforskriften.

4.4 Dokumentasjon og lydopptaksplikt

Det følger av foretakspensjonsloven § 4-7a at de opplysninger som skal gis i henhold til femte ledd skal gis skriftlig, og at en skriftlig sammenfatning av de opplysninger og råd som pensjonsinnretningen gir etter sjette ledd skal sendes fripoliseinnehaveren. Slike skriftlighetskrav har som hovedformål å ivareta fripoliseinnehaverens behov for informasjon. Lovens §§ 4-7a og 4-7b har imidlertid ikke krav om dokumentasjon av informasjon og rådgivning og ikke krav om lydopptak av telefonsamtaler der det gis informasjon og rådgivning knyttet til fripoliser med investeringsvalg.

Med dokumentasjonsplikt som nevnt forstås plikt til å utarbeide materiale som viser at virksomheten utøves i henhold til gjeldende regelverk. Dette kan gjøres ved nedtegninger, lagring av elektronisk korrespondanse, lydopptak mv. Gjennom dokumentasjon får foretaket fram hvordan det har utført sine oppgaver. Dokumentasjonsplikt vil ha betydning for foretakets internkontroll, compliancefunksjon og for behandling av klager. Samtidig vil dokumentasjonsplikt bidra til at Finanstilsynet kan ivareta sine tilsynsoppgaver. Plikten vil også virke forebyggende ved at den høyner bevisstheten rundt kvaliteten på rådgivningen.

Finanstilsynet har i forslag til høringsnotat, oversendt Finansdepartementet 30. august 2013 om dokumentasjonsplikt og lydopptak ved rådgivning og salg av alternative spareprodukter, uttalt at også fripoliser og pensjonskapitalbevis med investeringsvalg bør være gjenstand for dokumentasjons- og lydopptaksplikt.

Slik dokumentasjons- og lydopptaksplikt omfattes ikke av forskriftshjemlene i §§ 4-7a og 4-7b. I høringsnotatet ble det foreslått slik endring av forsikringsavtaleloven § 11-1 første ledd:

I forbindelse med tegningen av en forsikring skal selskapet så vidt mulig sørge for at forsikringstakeren får råd om dekningen av foreliggende forsikrings- og sparebehov. Rådgivning og salg knyttet til livsforsikring med investeringsvalg og øvrige alternative spareprodukter skal dokumenteres. Dokumentasjonen skal gjøres minst så fyllestgjørende at Finanstilsynet kan kontrollere om reglene er fulgt. Slik dokumentasjon skal oppbevares i minst

fem år. Selskapet skal foreta lydopptak av alle telefonsamtaler knyttet til slik rådgivning og salg og skal etablere betryggende rutiner for dokumentasjon av kommunikasjon gjennom andre kommunikasjonskanaler når disse benyttes i tilknytning til slik rådgivning og salg. Bestemmelsene i første ledd gjelder for filial av forsikringsselskap med hovedsete i annen stat i Det europeiske økonomiske samarbeidsområde.

I Prop. 11 L (2012-2013) og merknadene til foretakspensjonsloven § 4-7a heter det: "Reglene om informasjons- og rådgivningsplikt i paragrafen her vil måtte suppleres av forsikringsavtaleloven §11-1, som gir nærmere regler om forsikringsselskapets informasjonsplikt i forbindelse med tegning av en forsikring." Dette er i samsvar med Finanstilsynets høringsuttalelse til NOU 2012: 3 om fripoliser og kapitalkrav og utredningens utkast til § 4-7a.

Dersom det legges til grunn at prosessen rundt konvertering til fripoliser er "tegning" eller "salg", og at opplysninger og råd som gis før inngåelse av slik avtale omfattes av "rådgivning og salg", vil den foreslåtte endringsteksten i forsikringsavtaleloven § 11-1 første ledd også dekke dokumentasjons- og lydopptakplikt for konvertering til fripoliser med investeringsvalg. Momenter for en slik tolkning vil være at konvertering til fripoliser med investeringsvalg krever et aktivt valg av både fripoliseinnehaver og pensjonsinnretning og at ny forsikringsavtale må inngås og innebærer et annet pensjonsprodukt sammenlignet med en fripolise med kontraktsfastsatt ytelse. Det vises til at den garanterte ytelsen bortfaller og at fripoliseinnehaver overtar risikoen. Finanstilsynet erkjenner imidlertid at det kan reises tvil på dette punkt. Det vises også til at Finanstilsynet i ovennevnte høringsnotat om dokumentasjonsplikt og lydopptak uttalte at fripoliser *utstedes* ved fratredelse i en pensjonsordning, og dermed ikke selges i markedet. Flytting av fripolisen vil imidlertid innebære et salg.

Dersom endringene i forsikringsavtaleloven § 11-1 første ledd beslutes og det legges til grunn at konvertering til fripoliser med investeringsvalg er "tegning" og at opplysninger og råd som gis før inngåelse av slik avtale omfattes av "rådgivning og salg", vil adgangen til å gi nærmere forskrifter om krav til dokumentasjon og krav til lydopptak følge av lovens § 11-4, slik den lyder etter foreslått endring i høringsnotatet.

I utkastet til forskrift om endring av foretakspensjonsforskriften er det i § 6-1 foreslått en nærmere spesifisering av opplysninger som skal gis fripoliseinnehaver i form av eksempler. Finanstilsynet legger til grunn at også de opplysninger som skal gis i henhold til forskriftens kapittel 6 vil omfattes av den dokumentasjonsplikten som er foreslått i forsikringsavtaleloven § 11-1 første ledd.

Finanstilsynet legger videre til grunn at i den grad pensjonsinnretningen over telefon gir opplysninger / informasjon og råd før inngåelse av avtale om konvertering til investeringsvalg, vil disse samtaler være omfattet av den lydopptakplikten som er foreslått i forsikringsavtaleloven §11-1 første ledd. Tilsvarende gjelder kommunikasjon gjennom andre kommunikasjonskanaler.

Dersom det legges til grunn at konvertering til fripoliser med investeringsvalg *ikke* er "salg" eller "tegning", vil det være en mulighet å tilføye følgende i forsikringsavtaleloven § 11-1 første ledd, nest siste punktum: *Bestemmelsene i første ledd gjelder for opplysninger og råd pensjonsinnretningen gir til fripoliseinnehaver før det inngås avtale om utstedelse av fripolise tilordnet egen investeringsportefølje i samsvar med foretakspensjonsloven §§ 4-7a og 4-7b.*

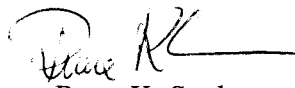
4.5 Nøkkelinformasjon og rettslig standard

De forhold pensjonsinnretningen skal opplyse og rådgi om er svært kompliserte. Det vil som nevnt være svært krevende å forklare fripoliseinnehaveren om mulige konsekvenser av forvaltning med og uten investeringsvalg, og det vil tilsvarende være svært vanskelig å forstå. Fra verdipapirområdet er man kjent med krav til nøkkelinformasjon (KID/Key investor Information), som skal muliggjøre en beslutning på informert grunnlag og en sammenligning med tilsvarende produkter. Videre vises til at det foreligger et tilsvarende forslag om krav til nøkkelinformasjon for alternative spareprodukter, jf. EU-Kommisjonens forslag til forordning: "Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on key information documents for investment products" (COM (2012) 352 final). Forordningen vil antagelig ikke omfatte foretakspensjon. Finanstilsynet anser det derfor ikke hensiktsmessig å foreslå krav om utarbeidelse av KID for fripoliser med investeringsvalg.

For Finanstilsynet



Emil Steffensen
direktør for bank og forsikringstilsyn



Runa K. Sæther
seksjonssjef

Vedlegg